

així, o per transmissió directa, tenint en compte que la *ch* francesa havia tingut el valor africacat ξ fins al S. XIII (observem la *tx* dels vells gallicismes catalans, com *botxi*, *reprotxé*, *-otxar*, *fletxa*, *brotxa*, *duixa*, etc.), valor que amb caràcter provincial persistí fins bastant més tard (no solament, ben segur, en els patuosos, sinó també en el francès local), i s'hauria establert una tradició d'equivalències fòniques; sense comptar que la transmissió del mot podia datar, en els ambients professionals, des de bastant abans. El mot, com a tecnicisme de fortificació, vingué a reemplaçar els termes més vells *portell* i *osca*, que s'havien usat amb el mateix caràcter de *bretxa*. En francès l'abast de *brèche* ha estat sempre molt més ample, no menys propi de les osques d'una eina o un atuell, o de les llacunes d'un dentat, que dels passos oberts en una muralla.

Interessa de veure que aquest germanisme no era cosa exclusiva del francès del Nord. Un *breca* = fr. *brèche* sembla trobar-se ja en oc. ant. propi (PDPF, no ben aclarit) i en tot cas apareix en parlars moderns del Migdia de França; particularment a la Gascunya, on té ample arrelament en la toponímia pirinenca, fins a la bella cresta dels Pirineus centrals i àdhuc sobreixint cap al vessant aragonès. La famosa *Bretxa de Rollan* arran del Mont Perdut no és l'única, i en la forma occitana *Breca* és la variant d'ús popular tant pel vessant de Gavarnia com pel d'Ordesa i Vio (*La Breca de Roldán* sentit a Nerín i a Ordesa, 1965); en els mapes Schrader i en el de Meillon de Gavarnia, ultra el *Río de la Breca*, que baixa d'allí per la banda aragonesa (2°60-47°40'), es noten les *Brequères de Tapon* (forma gascona però en terra aragonesa) en una carena del vessant Sud, 2°70-47°50'; a la Vall de Cautarés (Lavedà) hi ha els colls *Breca Esmaralbade* (al Sud del Coll d'Ilheou), i la *Breca del pic Gran* (a Viscòs, V. de Luz), Meillon, *Esquisse Toponymique de Cauterets*, p. 181.

Passant ja al país de Bearn, a la vall d'Ossau hi ha diversos collets dits *La Brèque* (veg. la *Carte des B-Pyr.* de Boisson, 1969), i el *Dict. Top. des B-Pyr.* de P. Raymond ens en localitza en els termes de Laruns i de Lescun. El Cartulari d'Ossau documenta la *Breque d'Anhine* en l'any 1440 (B233.32, 35); més cap a la plana bearnesa sembla que s'ha usat *breque* com el nom d'un gual, o un aiguamoll o un accident més sòlid que en resulti, car hi ha un *marais* dit *Brèque* en terme de Lescar (Raymond) i *lo goaa* ('gual') de *Breque (Breca)*, en el riu Ousse, en dels límits de la vasta regió palúdica del Pont Long darrere Pau, apareix ja en documents de 1451 i 1463 (*Cart. Ossau*, pp. 146, 423, B303, 334). En la llengua viva bearnesa, ultra el substantiu tenim el verb derivat *esbrecà* = fr. *ébrécher* (Palay).

Altrament en altres parlars del gascó pirinenc totem amb un adjectiu *brec*, *brequè*, extret sens dubte d'allí: ja en un doc. de 1406, a l'Alta Bigorra (*Livre Vert de Benac*, 143). Cosa que m'ha fet pensar ja fa molts anys que la variant vocàlica més estesa *brac*, *braca* (-co, -que) 'curt, escapçat', aranesa i de moltes

zones veïnes (que els grecòmans Mistral i Wartburg volen absurdament derivar del gr. $\beta\rho\alpha\chi\upsilon\varsigma!$), vagi resultar d'una transformació d'això, potser per mitjà del verb *abracà* 'escapçar, escurçar' (< *abrecar*, *abracar*) que ja es troba en algun text medieval); per a detalls, veg. JCor., *Voc. Ar.*, p. 27; FEW I, 488. Altrament tals formes no han restat enterament estranyes als parlars catalans. El diccionari de Sanelo (i d'altres de valencians, Lamarca, etc.) recull *breques* «mermas», *breca* «merma: porción que se consume de alguna cosa» (40v), *brecar* «esquimar, mermar» (148v).

A Alinyà (Segre mj., 1957) vaig recollir *esbrecat* aplicat a un càntir que havia quedat sense broc; *AlcM* registra *esbrecar* mall. i men. 'llevar un bocí de la vorera d'un objecte', 'llevar les dents' i *esbrequellar* 'escantillar' a Vic; *esberregat* 'esdentegat' civ. (PzCabrero) sembla ser variant mossàrab d'*esbrecat* (amb anaptixi arabitzant); quant a *brec*, variant mall. de *broc*, és alteració local d'aquest per contaminació d'*esbrecar* (*brec* com a primitiu, com vol *AlcM*, fóra inexplicable donada l'etimologia, ben coneguda, de *BROC*).

BREU, del ll. BRĒVIS 'curt', 'breu'. □ 1.ª doc.:

S. XIII.

El tenim, en efecte, en molts passatges de les obres de R. Llull, Jaume I, els *Costums de Tortosa*, etc. «E fo acort que prenguésem lo dia --- sol que fos *breu*», *Cròn. Jaume I*, 49 (on *dia* deu ser en el sentit de 'termini' més aviat que *breu* adverbi), «ab tan *breus* paraules li havia donada doctrina», Llull (*Merrav.* VIII, c. 42). No deixa de trobar-se des d'antic algun cas de *breu* com a antònim de la idea de longitud en l'espai (*AlcM* en recull un d'un text mèdic del S. xv), però això és rar i sempre ha estat menys popular en totes les llengües romàniques, mentre que en llatí era el sentit bàsic, heretat de l'indoeuropeu.

Mancant dificultats històriques, passem de pressa per les accs. i usos especials. Amb valor adverbial el català ha desenrotllat més *breument* que *en breu* en comparació amb el castellà clàssic i modern, però no sembla que sempre hagi estat així, car en la nostra llengua tenim força casos de tots dos des del S. XIII («que's sofrissen un poch, que *en breu* haurien la resposta», Jaume I, 70, Llull, etc.) i no tinc seguretat que n'hi hagi de castellans fins al segle clàssic.¹ *Breu* fou substantivat molt d'hora en el sentit de 'text compendiós', d'on després 'missatge' i després 'carta missiva' (sobretot les solemnes, com les apostòliques), però també 'albarà que hom penja al coll per preservar d'un mal' (exs. del S. xv en *AlcM*, populars del xix, en *DBal.*).² Les primeres dades d'això en català són ben antigues, car ja hi juga Cerverí de Girona (c. 1270-80) en la seva obra maestra, el *Sermó* (introducció): «dix-li un *framenor* que'l tendria per gran mestre si de *breus* paraules fasia lonc sermó, e de moltes paraules *breu*» [en cast. un *breve* 'una missiva', 1491, *BHisp.* LVIII, 87].

DERIV.: *Brevesa* [*brevea*, Llull], més sovint *breve-tat* [*brevitat*, fi S. xiv, Eix., *DAg.*]. Cultisme *brevia-*